

Ako sme uviedli v prvom čísle, najprv tu bol pokus zriadiť či obnoviť na širšej bázi časopis, ktorý by v prospech Slovenska čerpal zo skúseností nás, emigrantov, ktorí sme prežili dvadsať, tridsať i viac rokov ponorení do intelektuálneho sveta kultúrneho i politického západu. Zo skúseností predovšetkým svetonázorového charakteru, lebo konkrétne politické, spoločenské a hospodárske problémy si môže a musí už dnešné Slovensko riešiť samo. Jeho kontakty so svetom, ktorému sa roku 1989 a 1993 otvorilo, musia byť priame, pre nejaké emigrantské sprostredkovanie už niet času, ale ani by to z rôznych dôvodov nešlo. Preto naše skúsenosti s napríklad anglosaským spôsobom myslenia možno ponúkať nanajvýš na abstraktnej úrovni, kde netlačí čas ako to je vo sfére konkrétnych politických a hospodárskych opatrení.

Akýmsi zárodkom či náhradou takého časopisu mal byť tento *Samizdat*.

Za prvé, chcel sa obracať predovšetkým na mladšiu generáciu slovenských intelektuálov v snahe uľahčiť im vstup do otvoreného spôsobu myslenia, nezťaženého komunistickým svetom ich rodičov, z ktorého únik viedol nanajvýš do vnútornej emigrácie s jej myšlienkovou izolovanosťou a prešlapovaním na mieste. Ale i preto, lebo iba mladšia generácia má ten čas aj zorný uhol, aby si mohli dovoliť perspektívne vízie do budúcnosti.

Za druhé, počítal nielen s príspevkami, aby nevyznel iba ako monolog, ale aj s aspoň morálnou podporou emigrantských, azda predovšetkým cirkevných, kruhov keďže jeho zameranie je veľmi explicitne kresťanské.

Obe tieto ambície sa ukázali ako nerealistické. Medzi pravidelných čitateľov, pokiaľ som dobre informovaný, patria predovšetkým ľudia z nie najmladšej generácie a aj to z veľkej časti (bývalí) emigranti. A čo sa týka morálnej podpory, o *Samizdat* z cirkevných predstaviteľov žijúcich mimo Slovenska neprejavil záujem ani slovenský kardinál, ani arcibiskup ani biskup, ani o ňom nebola zmienka v žiadnom slovenskom či zahraničnom časopise. Dôvody pre jedno i druhé nebudem — ani nie som kompetentný — analyzovať, musím to však konštatovať.

Samizdat nachádzajúc sa v takej izolácii sa preto naozaj nemohol stať ničím iným, iba *fórom mojich vlastných myšlienok* (resp. vkusu pri výbere čo sumarizovať a prekladať). Aj to ale nie je ľahké. Lebo tam kde si môžem dovoliť otvorene hovoriť, aj sa trochu

cítim doma, tam musím brať ohľad na to, že priemerný vzdelaný Európan, vrátane Slovákov, aj keď je vo filozofii a spoločenských vedách “podkutý” nie je tak navyknutý na matematické myslenie, ako jeho anglosaskí ekvivalenti. A tam kde ide o politicko-kultúrne problémy západu, kde matematické pozadie a spôsob myslenia nie je podstatný, to často tiež nie je ľahké, lebo sa mi treba vyhýbať rôznym tabu, ktoré po II. svetovej vojne, obzvlášť ale v posledných rokoch, fungujú ako mantinely vnútri ktorých sa musí pohybovať každá debata či proklamovaný svetonázor, ak majú byť spoločensky únosné.

Za takejto situácie musím stále premýšľať, či nerobím zbytočnú prácu, či by som nemal svoje myšlienky radšej vyjadrovať po anglicky, kde to je aj ľahšie, aj by som mal potenciálne nepomerne viac čitateľov ako v slovenčine. Pravda, je oveľa ťažšie nájsť a vyjadriť *originálnu myšlienku* v angličtine než v slovenčine, myšlienku ktorú v tejto reči už niekto iný oveľa majstroskejšie nebol vyjadril. Podľa iného názoru však je práve pre toto užitočnejšie obracať sa na menej informovaného slovenského čitateľa, napriek vyššie uvádzaným prekážkam.

Skúsenosť však ukazuje, že k tomu treba aj určité psychologické kvalifikácie, ktoré mi zrejme chýbajú. Ide o schopnosť presvedčiť súčasného slovenského čitateľa, že cesta k Pravde nevedie po pohodlnej hradskej vydláždenej rôznymi finančnými podporami zo západu za “demokratických” fanfár “otvorenej spoločnosti”, ale po strmej cestičke, po ktorej možno stúpať iba s veľkým vynaložením intelektuálnej námahy, kde finančná podpora je druhoradá a fanfáry skôr rušivé. Naviac sa nazdávam, že je dobre ak sa pri tom možno z času na čas oprieť o vieru. Pravda, vždy bude platiť, že blahoslavení nenároční, teda ktorí sa k tomu istému cieľu dostanú spoliehajúc sa *iba* na vieru. Táto skratka však nie je už k dispozícii nám, ktorí máme intelektuálne dobrodružnejšiu náтуру.

Nuž toto hamletovské “byť či nebyť” je dilema s ktorou *Samizdat* musí zatiaľ žiť; iba budúcnosť ukáže dokedy.

LOVE OF KNOWLEDGE KNOWLEDGE OF LOVE

(láska k poznaniu, poznanie lásky)
dva komplementárne piliere aj
kresťanského vedeckého svetonázoru

OBSAH

■ Mel Gibsonov film	2
■ DER SPIEGEL o Kristovi	4
■ Sebeckosť ako nová etická zásada?	5
■ Aj toto je slovenská tragédia	9
■ Ešte o vedomí a seba-uvedení	10

Mel Gibsonov film

The Passion of the Christ

Ján Pavol II vo svojej autobiografii spomína ako otec ešte ako dieťa vzal na pašiové hry v blízkom mestečku, ako to na neho hlboko zapôsobilo a ako bol potom šokovaný, keď večer v krčme videl predstaviteľa Ježiša ktorý sa opíjal a neprístojne choval. A *Paolo Passolini*, ktorý režíroval už klasicky známe *Evanjeliium podľa Matúša*, bol komunista a ateista, podobne herec, ktorý hral Krista.

Celkom iná je situácia s Mel Gibsonovým filmom, ktorého slovenská verzia *Umučenie Krista*, prišiel už i do slovenských kín, a ktorý nie je treba bližšie predstavovať. Aj režisér (austrálskeho pôvodu), aj herec *John Caviezel*, (čiastočne slovenského pôvodu¹), sú nielen hlboko veriaci katolíci, ale sa k svojej viere ako hlavnej motivácii pre film tohoto druhu aj otvorene hlásia. Do tejto motivačnej atmosféry dobre zapadá nielen svojim vynikajúcim hereckým výkonom, ale aj svojou etnickou príslušnosťou aj predstaviteľka Panny Márie, *Maria Morgenstern*, rumunská Židovka, ktorej starí rodičia zahynuli v koncentráku.

Neide tu teda o neosobné umelecké dielo, (o umeleckej hodnote možno diskutovať, pozri nižšie) ale predovšetkým o *osobné vyznanie* aspoň teda zo strany režiséra a hlavného predstaviteľa². A toto je aj kameňom úrazu (aj keď zrejme nie jediným) v očiach tých,

- (a) ktorým je cudzia akákoľvek zmienka o nejakom mesiášovi, vykupiteľovi ľudstva,
- (b) ktorí veria v Mesiáša nevidia ho však v Ježišovi,
- (c) ktorí Ježiša síce uznávajú za Vykupiteľa, ale iba v akejsi abstraktnnej, vyluhovanej, morálne nie veľmi závažnej, forme (postmoderná kresťanská interpretácia ktorá prispela — ak ich dokonca nezapríčinila — k vyprázdneným európskym kostolom).

Než pristúpime ku kritikám a útokom z rôznych strán, spomenieme jeden dôležitý detail v pôvodnom názve filmu, ktorý si málokto všimol a je zrejme nepreložitelný. Ide o slovíčko *the* v anglickej verzii. Slovenské *Umučenie Krista* (podobne nemecké *Die Passion Christi*) je vlastne skratkou názvu “Umučenie Ježiša

Krista”, po anglicky “The Passion of Jesus Christ”, stručne “The Passion of Christ”. Vzťahovalo by sa to iba na osobu Ježiša Nazaretského, ktorého historickú existenciu už nik nepopiera. *Christus* v latine však znamená Mesiáš, a “Umučenie Mesiáša” by po anglicky správne znelo “The Passion of the Messiah”. Mel Gibson tým, že použil slovo *the* pred menom *Christ* aj naznačil, že mu neide o popis umučenia jedného človeka, ale o *výrok*, plasticky — až drsne — vyjadrujúci to, že tá osoba je Mesiáš, ktorý “medzi svojich prišiel a svoji ho neprijali”. Z toho potom vyplýva aj *symbolický* (nie kľčovito historický) zmysel jeho filmu, kde sa Gibson zväčša drží symbolizmu evanjélií, ktorý mu je tiež niekedy vytýkaný, za ktorý on ale nemôže. Niekde, pravda, vkladá aj vlastný symbolizmus, interpretáciu či umelecký prejav, ktorý na hodnote filmu pridáva či ubera podľa toho s akým vkusom, náladou (či predsudkom) sa k nemu pristupuje.

Gibson film financoval z vlastného vrecka, odhaduje sa, že ho to stálo 25 až 30 miliónov dolárov. Podľa posledných údajov sa dodnes (koniec apríla) už vybralo len v amerických kinách vyše 360 miliónov dolárov a predpovedá sa 600 až 800 celosvetovo! Teda komerčný úspech, ktorý ešte viac podráždil tých ktorí proti nemu brojili ešte skôr ako bol verejne premietaný. Úspech ku ktorému agresívne negatívna reklama iste tiež prispela, aspoň v USA.

Gibsonovmu filmu, i Gibsonovi osobne, je vytýkané všeličo, ale zhruba možno hovoriť o dvoch výtkach:

- (i) *antisemitizmus*, pretože údaje kladie na Židov kolektívnu vinu za Kristovu smrť;
- (ii) neopodstatnené násilie, *explicitná brutalita* (15 minút bičovania); sadisticky naturalistické zobrazenie scén, ktoré sú v evanjeliu iba naznačené.

Bol som v Melbourne na Popolcovú stredú 25. februára, keď tam (ako aj v USA) bol film prvý raz verejne premietaný; bol som v Kolíne 18. marca keď zasa tu bol prvý raz premietaný (sám som film videl tu o niekoľko dní neskôr). Vnímal som obe atmosféry — televízia, noviny — v Austrálii i v Nemecku počas dní okolo týchto dátumov. A porovnával. Tu i tam boli pozitívne i negatívne reakcie, tu i tam pozitívne reakcie prevládali u radových divákov, negatívne u — často samozvaných — kritikov. Predsa však sa mi zdalo, že reakcia kritikov v Nemecku bola viac negatívna, chce sa povedať až neurotická.

Michael Novak, ktorého už slovenskému čitateľovi

¹ Svoj etnický pôvod uvádza Caviezel ako na 50% írsky, na 25% románsky (národ vo Švajčiarsku, odtiaľ aj meno Caviezel) a na 25% slovenský. Zrejme jeden zo starých rodičov je/ bol Slováč, či skôr Slovenka.

² Z toho ako precítene zahrála svoju rolu predstaviteľka Márie možno súdiť že ani u nej nešlo o neosobnú, iba profesionálnu zúčastnosť.

netreba predstavovať, napísal dlhý článok pre THE AUSTRALIAN práve na Popolcovú stredú. Ako predtým (pozri SloKreSam 7) aj teraz opisuje aký hlboký dojem na ňom film zanechal aj keď pripomína, že toto asi nebude platiť pre nekresťana či neveriaceho diváka. Bohužiaľ si ale tiež neodpustil spomenúť “antisemitské vášne v starej Európe” bez toho aby uviedol, že ide predovšetkým o “vášne” Arabov (vo Francúzsku), ktoré nemajú nič spoločné s témou filmu, ale sú vyvolávané súčasnou Sharonovou politikou. Toto obvinenie — vrátane spomenutia nedávno americkými *neoconmi* politicky vybičovaného termínu “stará Európa” — do jeho chválospevu naozaj nezapadlo. Chválospev to však jednoznačne je.

Tým prichádzame k prvej zo spomenutých výtiiek, totiž že film povedie k antisemitským pocitom a prejavom. V Nemecku existuje dokonca spoločné vyhlásenie predsedu *Ústrednej židovskej rady* (Zentralrat der Juden) v Nemecku *Paula Spiegela*, evanjelického biskupa *Wolfganga Hubera* a *Karla* kardinála *Lehmana*, v ktorom sa mimo iné hovorí, že film “napomáha antisemitskej propagande” a “je nebezpečie, že sa oživia antisemitské presudky”. Jeho Eminencia iste nemá toľko času ako ja, aby mohol presedieť hodiny na internete a sledoval reakcie na film — a reakcie na reakcie — po celom svete. Ak by mal, iste by zistil, že posolstvo filmu, podobne ako posolstvo evanjelií, nevyvoláva antisemitské reakcie, ale umelo vytvorená a udržiavaná atmosféra nenávisťi proti režisérovi a jeho filmu vyvoláva reakcie skôr proti-Gibsonovské, protikatolícke a dokonca všeobecne proti-kresťanské, často hraničiace s vulgárnosťou³, od ľudí s predexistujúcimi komplexami, ktorí v tejto atmosfére sa cítia povzbudení vo svojich predsudkoch. Je zaujímavé, že najmenej útokov prichádza zo skupiny (b), teda veriacich židov, napr. rabínov. Mnohé z ich odmietavých (ale sú aj neutrálne) postojov možno celkom chápať. Sú podávané civilizovanou, nehysterickou formou, asi ako tolerantný katolík sa bude odmietavo ale nehystericky stavať k celej plejáde filmov o inkvizícii, o stredoveku atď., kde Cirkev je predstavovaná vo veľmi nelichotivom svetle, často aj v rozpore so známymi historickými faktami.

³ Napríklad v Austrálii už notorický *Phillip Adams* považoval za potrebné z príležitosti premiéry napísať posmešný článok o Vatikánskom múzeu, penisoch a pápežoch, vrátane súčasného už starca (THE AUSTRALIAN, 28.2.04). Človek si môže iba domyslieť aké peklo by sa strhlo, keby namiesto vecí a symbolov, ktoré sú či mali by byť sväté pre katolíka a nakoniec aj každého kresťana, podobne zosmiešňoval symboly židovskej či moslimskej viery. V Nemecku ma zasa zaujali neokrôchané nadávky na Gibsona a jeho film — pravda nie tak vulgárne ako u ateistu Adamsa — z pera istého *Friedricha Schorlemmera*, teológa a *Studienleiters* (Evangelische Akademie Wittenberg) v NETZEITUNG deň po nemeckej premiére. Naozaj trefná aj keď iste nechcená ilustrácia mlčky trpiaceho a zosmiešňovaného dnešného (západného) kresťanstva, ktorého pôvodcom a jadrom je mlčky trpiaci a svetom zosmiešňovaný Ježiš, fakt tak graficky pôsobivo zobrazený v Gibsonovom filme.

Spomínali sme už, že v žiadnom zo svetových jazykov nemožno rozlíšiť to, čo Slováč rozlišuje ako Žid (etnický, kultúrny) a žid (vierovyznaním)⁴. Ako sme videli, toto rozlíšenie je dobré mať na pamäti keď sa hovorí o kresťanskom či katolíckom “antisemitizme” v minulosti, ktoré bolo namierené nie proti židovskému národu, ale proti tým z tohoto národa, ktorí nechceli uznať Ježiša za svojho Mesiáša a za tento anti-judaizmus sa aj pápež nedávno ospravedlnil. Pravda, takéto rozlíšenie nemožno dobre ešte aplikovať na dobu v ktorej sa odohráva film. Tam predsa všetci, vrátane Ježiša, jeho Matky a apoštolov (s výnimkou Rímanov), boli židia: jedni boli na strane Ježišovej, jedni proti a zrejme tí druhí presadili svoje za bohatého prispenia Piláta, ak nie dokonca z jeho iniciatívy (o tom nech sa škriepia historici). Je preto a priori absurdné, ak nie tendenčne zlomyseľné, privádzať film do súvisu s post-kresťanským (a protikresťanským) antisemitizmom posledných dvoch storočí.

Ale aj obvinenie z oživovania antijudaistických nálad a tendencií, aspoň teda u kresťanov, je pomýlené. V dvadsiatom prvom storočí, každý neformálny a nepriateľný kresťan sa už naučil chápať mnohé veci z biblie symbolicky. Tvrdenie, “Židia umučili a ukrižovali Spasiteľa” sa berie práve tak symbolicky ako napr to, že svet bol stvorený za sedem dní (od pondelka do nedele), hoci je pravdou, že v minulosti boli oba výroky chápané doslova. A v tom je práve zmysel Gibsonovho filmu: zdôrazniť tento *symbolizmus* silne explicitnou formou, ktorá na niektorého veriaceho pôsobí kladne, na niektorého záporne; pôsobenie tejto *formy* na neinformovaného neveriaceho je tu irrelevantné. Tento symbolizmus chápe každý len trochu inteligentný kresťan: Ježiš zomrel za nás, za hriechy celého ľudstva, nie iba za Kajfáša, nie iba za židovský národ. Títo poslední vo filme i v biblii vystupujú len ako zastupujúce *symboly* vyjadrujúce túto základnú tézu kresťanstva: ani film ani biblia, ako ju dnes chápeme, si nerobia nároky na historicky verný opis udalostí.

Toľkoto na tému šírenia antisemitských nálad. Niečo iné je kritika či obvinenie z príliš explicitného a dlhotrvajúceho zobrazenia brutalít. Tu samozrejme ide o vkus diváka a Gibson musel rátať s rôznym vkusom, podmieneným i kultúrou. Ináč prijíma umelecké a estetické extrémny (v obliekaní, v architektúre, v hudbe, áno i vo filmoch) Američan a ináč “starý” Európan, hoci samozrejme aj to platí iba veľmi zhruba. Mnohí z tých, či kričali, že film bol príliš naturalistický zrejme nenamietajú proti naturalizmu v moderných hollywoodskych filmoch pri explicitnom zobrazovaní sexuálnych scén, vrátane znásilňovania a iných násilností. Nie však všetci. Niektorí úprimní veriaci sú naozaj šokovaní z explicitne brutálnych a dlhotrvajúcich scén bičovania, krížovej cesty a ukrižovania.

U neveriacich kritikov možno pochybovať o úprimnosti, lebo zrejme nechápu práve vyššie spomínaný symbolizmus ku ktorému patrí aj brutalita ukrižovania

⁴ Pozri *Antisemitizmus vs antijudaizmus*, SloKreSam 3.

bez ohľadu na to, či ju bolo treba takto explicitne zobrazit'. Pozastavil som sa nad poznámkou istého ateistického profesora filozofie z Melbournskej univerzity, ktorý prehlásil, že ak by bol kresťanom, tento film by v ňom neupevnil vieru. Podobne aj *Paul Spiegel*, predseda *Zentralrad der Juden*, keď sa sťažuje, že nie je schopný vidieť "čo sa skrýva za úmyslom tohoto filmu". Musel som sa pousmiať, lebo mi obaja pripomínajú moju tetu, ktorá raz prehlásila, že ak by mala zasa 25 rokov tak by sa už nevydala, na čom som mohol iba poznamenať, že ak by mala 25 rokov s 50 ročným rozumom, ani by ju nik nechcel. Ak by sa nekresťan vedel vžiť do myslenia a cítenia kresťana už by predsa tým nekresťanom nebol!

Aj to treba pripomenúť, že mnohí najmä kresťanskí kritikovia sú menej zrozumiteľní aj preto, lebo *miešajú estetické a etické kritéria*.⁵ Tu u prvého platí to "de gustibus" u druhého však ide o podstatu veci, ktorú neslobodno miešať s estetickým dojmom. Podstatu toho, o čo ide v Novom zákone tu netreba brániť (veriaci kritik by ju mal prijať, neveriaci je tu zasa irrelevantný) a podstatu toho čo chcel dosiahnuť Gibson najlepšie bránia vysoké počty väčšinou spokojných divákov (a to ešte nebolo vydané video či DVD o ktorom sa predpovedá, že bude mať ešte väčší úspech).

Napríklad *Michael Maier*, (šéfredaktor NETZEITUNG) píše že "Na rozdiel od *Matthiasa Grünewalda* s jeho *Isenheimerským oltárom* sa Gibson nedostal ani len do blízkosti umenia a tým pádom je aj ďaleko pravdy." Náhodou som sa tu rozpamätal na svoj vlastný dojem, keď som prvý raz ešte ako chlapec videl Grünewaldove obrazy. Ako ma šokovali, ako som ich považoval za vlasy pritiahnuté, obscénne karikatúry veci, ktorá mi bola svätá. Nenapadlo a nenapadá ma však popierať možnosť iných mať z neho umelecký či náboženský zážitok, svoje osobné negatívne dojmy zovšeobecňovať a vo veľkom hlásať, či dokonca naznačovať, že iba „dekadentný či naivný Nemeč“ môže mať také zážitky z Grünewalda. Prečo sa to však robí s Mel Gibsonovým filmom keď sa hovorí o "nekultúrnych a nábožensky naivných Američanoch"? A vážnejšie, prečo takýto postoj museli ešte aj nemeckí cirkevní hodnostári svojím vyhlásením implicitne podporiť?

Záverom len toľko, že podobne ako oboznámenosť s novými poznatkami prírodných vied nevedie k viere, ale ju môže — hoci nemusí — *intelektuálne* podporiť, ani Gibsonov film nevedie k viere, ale ju môže — hoci nemusí — *emocionálne* podporiť. A ešte suché konštatovanie, že brutalita bičovania a ukrižovania je vo filme iba predstieraná, zatiaľčo verbálne bičovanie, ktorého sa dostalo Gibsonovi a nepriamo

všetkým „tradičným“ kresťanom, aj keď nie fyzicky brutálne, je skutočné!

Opäť DER SPIEGEL

Zasa je náboženstvo hlavnou témou DER SPIEGEL (16/10.4.04)⁶. Tentoraz pod názvom *Mordfall Jesus Christus: Geschichte einer Kreuzigung* (Prípady vraždy Ježiša Krista: dejiny jedného ukrižovania), ktoré by sme zasa mohli skôr nazvať *Zle pochopený Nový zákon*. Opäť ide o celú radu historických poznatkov (ktorých platnosť je ťažké len takto posúdiť) v rozpore s textom či doslovnou interpretáciou Písma. A zasa je tu celá rada *non sequitur*, tvrdení, ktoré sú v rozpore s kresťanskou interpretáciou bibliie, ktoré ale z uvádzaných, vraj historických, faktov vôbec nevyplývajú. Tieto faktá totiž pripúšťajú aj kresťanskú interpretáciu, ak sa len text bibliie neberie rigidne doslova ako historické pojednanie.⁷ Obzvlášť to platí o proti-židovských pasážach o symbolickom význame ktorých som už hovoril v predchádzajúcom článku.

Tu si všimneme inej pasáže:

Ježiš musel zomrieť lebo to bol od začiatku boží plán — pretože to Ježiš ako Syn boží od začiatku vedel bola ... jeho smrť vlastne samovraždou mučenika, čo sa nie dobre hodí k obrazu "zmyselného", život ľúbiaceho mladého muža, ako ho opisuje biblia; masochistickou túhou po smrti sa skôr vyznačujú ranokresťanskí mučeníci ako Ignác z Antiochie. Tak či tak, Boh kresťanov potreboval pre záchranu sveta krvavú ľudskú obeť a síce svojho osobného vyslanca a syna.

Táto formulácia nasvedčuje o dvoch veciach:

- (1) O *cynickom nepochopení* toho, že niekto môže zomrieť za svoje ideály, bez ohľadu na to, že pre niekoho je takýto čin obdivuhodným hrdinstvom, pre niekoho odsúdenia hodným fanatizmom. O týchto ideáloch a motiváciách možno debatovať, od prípadu k prípadu. Nazývať to však samovraždou s masochistickou túhou po smrti môže iba pisateľ presiaknutý konzumeristickým hedonizmom nášho postkresťanského západu.
- (2) O *serióznejšej dileme našej viery*, totiž, že Boh dovolí udalostiam (kozmickým či historickým) aby sa rozvinuli v čase napriek tomu, že už dopredu vie ako to dopadne; že "dobrých odmeňuje a zlých tresce" napriek tomu, že dopredu vie, kto skončí ako dobrý a kto ako zlý. Tu treba pripomenúť na pomoc *božskú kenosis* ako to nazýva *John Polkinghorne* (SloKreSam 2), podľa ktorej Boh nechá kozmos a jeho zložky, ale aj ľudstvo až po posledného jednotlivca, aby sa sám tvoril, sám zdokonaľoval (alebo skončil ako nepodarok). Vedieť dopredu ako "proces" dopadne nie je to isté ako proces dopredu naprogramovať tak, aby ináč dopadnúť nemohol: Niečo iné je naučiť dobrého žiaka matematiku tak, aby vedel sám vyriešiť problém — nie vždy sa to podarí a nie vždy je to vina učiteľa — a niečo iné je problém za žiaka sám vyriešiť bez toho aby sa tento na riešení sám zúčastnil. Toto rozlíšenie je zrejme nad pochop a dobrú vôľu autora ironického citátu, ale aj pre človeka s otvorenou myslou je v tejto dileme všeličo nie jasné.

Veru, nielen naša veda, ale aj naša viera požadujú, aby náš rozum ostal ešte otvorený smerom k budúcnosti...

⁵ Miešanie estetického a morálneho zorného uhlu mi trochu pripomína tých tu na západ, ktorí nechceli počuť o utrpeniach v komunistických krajinách, lebo sa to priečilo ich estetickým predstavám o živote v civilizovanej spoločnosti; nepriamo tým zdôvodňovali svoj morálne apatický postoj.

⁶ Pozri tiež *Zle pochopená viera* (SloKreSam 1) a *Zle pochopená biblia* (SloKreSam 4).

⁷ Pripomína to *non sequitur*-y, ktorými sa veselo oháňajú ateisti keď objavujú, že niektoré pasáže *Genesis*, ak sa berú doslova, sú v rozpore s modernými astronomickými, geologickými a archeologickými poznatkami.

Sebeckosť ako nová etická zásada ?

Psycho-narcissizmus ako 'Ersatzreligion'

Prevzaté a doplnené z dlhšej štúdie *V zajatí negativizmu a relativizmu*, pozri <http://gvirsik.bei.t-online.de>.

Allan Bloom, vtedy profesor filozofie na chicagskej univerzite, vo svojom *best-selleri* "Uzatvorenie americkej mysle" (*The Closing of the American Mind*, Simon & Schuster 1987) napísal:

Relativizmus hodnôt môže byť považovaný za veľké uvoľnenie zo stálej tyranie dobrého a zlého s jej bremenom hanby a viny a nekonečných snáh držať sa jedného a vyhýbať sa druhému. Nemožnosť niekedy jasne rozlíšiť čo je dobré a čo zlé spôsobuje nekonečné utrpenia — ako vojna alebo potláčanie sexuálneho pudu — z ktorých je okamžitá uľava ak sa zavedú prispôsobivejšie hodnoty. Človek sa nemusí cítiť vinným alebo nepohodlným keď stačí iba malá úprava hodnôt ... (str. 142).

Oblasť, o ktorú sa teraz starajú psychiatri, alebo iní špecialisti na hĺbkové porozumnie človeka, je ľudské ja (*self*) ... Moderná psychológia je teraz v tomto zajedno s názorom, ktorý od čias Machiavelliho patrieval k verejnej mienke, totiž že sebeckosť je akosi dobrá vec... Predtým býval dobrým ten človek, ktorý sa staral o iných na rozdiel od toho, ktorý sa staral iba o seba. Teraz je za dobrého považovaný ten, kto sa o seba vie postarať v protiklade k tomu, ktorý to nevie ... (str. 173 & 178).

Toto vyzdvihovanie sebeckosti možno dobre ilustrovať mnohými módnymi citátmi. Ako typický príklad vezmeme populárneho psychológa a psychoterapeuta *Nathaniel Brandena*, ktorý uviedol jednu zo svojich príručiek "Úcta k sebe samému: sebaúcta a osobnostný prerod" (*Honoring the self: self-esteem and personal transformation*, Bantam Books 1985) sugestívnymi slovami:

Mám si svoje ja uctiť, alebo ho zradiť? ... Patrím sebe samému, alebo iným? Je hlavným poslaním môjho ja úsilie o moje vlastné šťastie a naplnenie mojich vlastných pozitívnych potencialít, alebo je ním zhoda s prániami a očakávaniami iných? Žijem podľa svojich vlastných predstáv (vízií), alebo podľa predstáv iných? Ide mi hlavne o to, aby som bol spokojný so sebou samým, alebo aby boli so mnou spokojní iní? Chcem sa spoliehať predovšetkým na svoj vlastný úsudok, alebo na úsudok svojich rodičov, učiteľov, vodcov alebo duchovných radcov (*guru*)? ... (str. xii)

Vari na takúto úroveň bolo treba zdegradovať kedysi vznešené učenie existencionalistov o autenticknej (na rozdiel od neutentickej) existencii? Namiesto zdôrazňovania potreby rovnováhy medzi (psychologickou či morálnou) orientovanosťou k 'sebeckosti' a k 'disci-

plinovanosti' sľubuje:

Budem sa snažiť dokázať, že nie sebeckosť ale jej nedostatok (*absence of self*) ide na koreň väčšiny toho, čo je zlé, že nezištnosť (*selflessness*) je naším hlavným osobným, medzi-osobným a spoločenským nebezpečím a bolo ním cez prevážnu časť našich dejín ... (str. xiii)

Toto sa snaží ilustrovať v celej knižočke, hlavne ale v časti o etike, kde napríklad chápe ako temer totožné pojmy *selfishness* (sebeckosť) a *self-esteem* (sebaúcta), hoci u "tradičných religionistov" (ako on nazýva pozície s ktorými chce polemizovať) je prvý pojem chápaný negatívne, druhý však jednoznačne pozitívne.⁹ Jeho fackovacím panákom je sebaobetovanie (*self-sacrifice*) hlavne v jeho kresťanskom poňatí, ktoré nie veľmi rozlišuje od zdegenerovaného poňatia 'sebaobetovania záujmom kolektívu' vo fašistických či komunistických systémoch. Podobne sa díva na altruizmus videný ako etický princíp, ktorý "kladie záujmy iných nad vlastné záujmy a považuje sebaobetovanie za hlavnú povinnosť a najväčšiu čnosť":

Podstatou altruizmu je poňatie seba-podriadenia a seba-obetovania. Altruizmus považuje práve ľudské ja za zlo, keďže nezištnosť je považovaná za morálny ideál; je to etika proti sebe (antiself). ... Rešpekt a dobrá vôľa, ktorú ľudia s vysokým zmyslom pre seba prejavujú iným osobám sú naskrze egoistické; oni v skutočnosti cítia, že "iní ľudia majú hodnotu pre mňa preto lebo patria k tomu istému druhu (*species*) ako ja. Toto je psychologický základ každého pocitu sympatií (voči druhému). ...

Možno je naozaj pravdou, že toto je všetko, čo psychológia vie povedať o hodnote ľudskej spolubytnosti. Tým viac sa ale potom žiadajú etické normy, ktoré stoja nad psychologickou dispozíciou či naladenosťou *ega*. Slovo *species* sa tu zrejme rozumie v biologickom slova zmysle, a tak Brandenova "psychologická báza" vlastne znie "hodnota človeka je v tom, že je človekom", nie veľmi hlboký poznatok. Mimochodom, ak by sa tu slovo *species* nahradilo slovom

⁸ Porovnaj napr. (katolícku) etickú zásadu o potrebe udržiavať často veľmi labilnú rovnováhu medzi riadením sa normami *autonomnými* (diktovanými svedomím, teda 'sebeckosťou') a normami *heteronomnými* (diktovanými autoritou, teda 'disciplinovanosťou').

⁹ Mimochodom, Branden rád polemizuje s absurdnými názormi, ktoré pripisuje týmto 'tradicionalistom', čo našincovi akosi pripomína niekdajších marx-leninských filozofov, ktorí "idealistickej filozofii" imputovali všelijaké nezmysly s ktorými potom veselo polemizovali.

rasa, národ, vyzneje to ako psychologické (či dokonca morálne) ospravedlnenie rasizmu, nacionalizmu, čo autor iste nechcel.

Existovali náboženský apologeti, ktorí stojac na pozícii náboženských premís ako niečoho *a priori daného*, 'vyvracali' argumenty agnostikov či ateistov. U Brandena a jemu podobných je to naopak: stojac na pozíciách ateistického (či aspoň agnostického) svetonázoru ako niečoho *a priori daného* 'dokazuje' nielen psychologickú ale aj racionálnu neudržateľnosť princípov judeo-kresťanskej etiky.¹⁰

Výstižným, hoci nie tak známym ako Allan Bloom, kritikom takejto egoizmu zvelebujúcej psychológie je Paul C. Vitz, sám profesor psychológie. Podľa neho hlavnými teoretikmi tohoto smeru sú či boli Erik Fromm, Carl Rogers, Abraham Maslow a Rollo May. Vo svojej knihe so sugestívnym názvom "Psychológia ako náboženstvo" (*Psychology as religion: The cult of selfworship*, Aslan Lion 1977), takto vidí dôsledky ego-psychológie:

Ego-psychológia (*selfist psychology*) zdôrazňuje ľudskú schopnosť meniť sa až do takého bodu, že sa úplne ignoruje fakt, že život má svoje medze a že poznanie týchto medzí je základom životnej múdrosti. Pre egotistov (*selfists*) niet prijateľných povinností, odriekaní, zákazov či obmedzení. Namiesto toho poznajú iba práva a príležitosti pre zmenu. Pre veľkú väčšinu egotistov niet nemenných morálnych alebo medziosobných vzťahov, niet trvalých aspektov jednotlivca. Všetko je zapísané v piesku meniacim sa ja, egom. Tendencia dávať zelenú každému samodefinovanému cieľu je bezpochyby jednou z hlavných príťažlivostí egotizmu, obzvlášť u mladých v kultúre v ktorej zmena už dávno je považovaná za základné dobro.

Toto psychologické zveľbovanie egoizmu má svoj dopad na morálne postoje a hodnotenia a nie je preto náhodou, že dnes hlavnými advokátmi a propagátormi morálneho relativizmu a subjektívnosti morálnych

noríem sú práve mnohí praktikanti psychológie teda psychoterapeuti (*counselors* v anglickom svete, *Psychotherapeuten* v nemeckom), ako už spomínaný Branden.

Pravda nie všetci, obzvlášť nie tí s lekáorskými kvalifikáciami, teda psychiatri. Spomenúť tu treba Viktora Frankla, psychológa a psychiatra, zakladateľa "tretej viedskej školy" (po Freudovi a Adlerovi). Svoju metódu nazval logoterapiou (*logotherapy*) a už pred štyridsať rokmi napísal akoby v odpovedi Brandenovi a jemu podobným:

Ľudská existencia je v podstate seba-transcendenciou, (pozdvihnutím sa nad vlastné ja). Z tohoto dôvodu nemôže pozostávať z púhej seba-aktualizácie; hlavným poslaním človeka nie je aktualizácia seba samého, ale uskutočnenie hodnôt a naplnenie možných zmyslov (života) ktoré treba hľadať v okolitom svete a nie v sebe samom alebo vo vlastnom psyché videnom ako uzatvorený systém.

A inde ešte jasnejšie:

Cynizmus za ktorý nesie vinu nihilizmus a nihilizmus za ktorý je zodpovedný cynizmus tvoria bludný kruh nihilistických indoktrinácií a cynických motivácií. Aby sme zlomili tento kruh musíme odmaskovať odmaskovateľov — tých obráncov a praktikantov výslovne zaujatej "hlbkovej psychológie", ktorí si zakladajú na svojej moci "odmaskovať" v ľuďoch temné, podvedomé tajomstvá. Freud nás učil, ako je odmaskovanie dôležité. Ale toto odmaskovanie sa musí niekde zastaviť na mieste kde "odmaskujúci psychológ" je postavený pred niečo, čo nemožno odmaskovať z toho jednoduchého dôvodu, že ide ide o niečo pravé, nefalšované. Tí psychológovia, ktorí ani tu neprestanú so svojím odmaskovaním, iba dávajú najavo svoju vlastnú tendenciu — vedomú či podvedomú — znehodnotiť čo je pravé, v ľudskej bytosti.

(Viktor Frankl, *Recollections: An Autobiography*, Insight Books 1997, str. 126.)¹¹

Sem patrí aj poznámka o *psychologickom násilenstve*. Aj keď ono nie je tak barbarské a pre vonkajšieho

¹⁰ Napríklad radí katolíckym ženám, ktoré majú morálne problémy s učením o potratoch, či veriacim boháčom, ktorých irituje podobenstvo o ťave a uchu ihly atď. Ak ho takíto naozaj vyhľadali ako psychoterapeuta mohli si ušetriť svoje peniaze, lebo predsa dopredu mohli vedieť, čo im poradí. Koľko razy som ja prežíval stresy keď v svojej matematickej práci nie a nie dokázať či vyvrátiť nejakú hypotézu: Ak by som bol taký hlúpy a išiel k psychoterapeutovi hľadať pomoc, ten by iste za mňa nerozhodol, či tá hypotéza je pravdivá alebo nie, iba by mi poradil, že ak som z toho tak stresovaný, aby som zanechal matematický výskum, zmenil svoje zamestnanie či povolanie. Lebo priemerný psychoterapeut je práve taká autorita vo veciach matematiky ako vo veciach neľahkej dilemy veriaceho medzi diktátom svedomia a učením autority. Čo sa týka matematiky, to je prijímané so samozrejmosťou, to druhé však už nie.

¹¹ Frankl prežil hitlerovské koncentračné tábory v Dachau a Osveinčime. Jeho opis týchto skúseností v knihe "Hľadanie zmyslu života" (*Man's Search for Meaning*, Simon & Schuster; Pocket Books 1963), spolu s psychologickým vyhodnotením (ale bez priehľadne účelových interpretácií), patrí podľa mňa k najpocitnejším a najvierohodnejším, ale vari preto aj najotrasnejším, svedectvám o utrpení a psychologickom stave obetí v nacistických táboroch. Mnohé z týchto skúseností aj použil k rozvinutiu svojej logoterapeutickej metódy: zhruba povedané, pomôcť pacientovi nájsť či znovunájsť zmysel svojho života. Opis a analýza otrasných zážitkov končí vetou, ktorá má nielen hlboký zmysel, ale je aj neobvykle ekumenická: "Človek je tá bytosť, ktorá vymyslela plynové komory v Osveinčimi; avšak on je aj tá bytosť, ktorá do týchto komôr vstupovala vzpriamene s Modlitbou Pána, alebo so Shema Yisrael na perách."

pozorovateľa odpudzujúce ako násilie fyzické, je často účinnejšie pri 'lámaní charakterov'.¹² Takéto psychologické a masovo-komunikačné manipulovanie jednotlivcov či verejnosti je aj omnoho znesiteľnejšie ako hrubé násilnosti komunistických metód (ktoré zasa boli často znesiteľnejšie ako násilia nacistické). Ale je pravdou aj to, že čím má násilie v sebe menej fyzicko-brutálneho a viac psychicko-manipulatívneho tým sú jeho dôsledky aj trvalejšie. Tak sa to aspoň ukazuje pri porovnávaní dlhodobých dôsledkov na obyvateľstve nacizmu a komunizmu. Toto si uvedomovali už soviety, keď začali politických dissidentov 'liečiť' v psychiatrických ústavoch. Na západe sa takéto 'svetonázorové prevychovávanie' robí nie tak organizovane, ale skôr mravenčou, drobnou prácou ideologických pešiakov či misionárov ako sme už spomenuli. A tu dôraz na vsugerovanej seba-dôležitosti individua tiež hraje svoju rolu. Nám už známy *Michael Novak* kedysi napísal veľmi výstižne:

Jedným z najefektívnejších spôsobov ako zmanipulovať človeka je izolovať ho ... Ešte účinnejšie je ho presvedčiť o tom, že v tejto izolácii je vlastne jeho sila a že hrubý individualizmus je jeho hlavnou ochranou proti tyranii.

(The Experience of Nothingness, Harper & Row 1970, str 19)

Boj proti tradičným, hlavne kresťanským, modelom a hodnotám — ktorý sa kedysi viedol racionálnymi argumentami na poli svetonázorovom — patrí dnes ku kultúrnym súputníkom postmodernej obzvlášť v západnej Európe. Vedie sa však hlavne na poli psychológie a tiež spočíva v podstate na 'lámaní charakterov'.

Jedno tu však treba zdôrazniť. Nik netvrdí, že v minulosti, pred nástupom tejto novej ego-psychológie nebolo egoistov či ináč nemorálnych ľudí. Dôraz tu je na slove 'nemorálni': prehrešovali sa proti (vtedy) *všeobecne uznávaným normám*. Hociaká bola často prax, ostal ideál, o ktorý sa ľudia snažili, či už úprimne či pokrytecky (aby ich spoločnosť prijala). Ego-psychológovia však — úmyselne alebo aj neú-

myselne — menia tieto všeobecne uznávané normy judeo-kresťanskej *osobnej* etiky. Berú ľuďom ideály *osobnej* nesebeckosti danú príkazom "miluj blížneho svojho". Ostávajú iba ideologicky zdôvodňované príkazy *kolektívneho* charakteru o potrebe brániť práva vykorisťovaných tried, ubiedených či utláčaných národov, národnostných a kultúrnych menšín, homosexuálov, v minulosti ukrivdených rás, atď. Pravda, osobná sociálna angažovanosť, pomoc núdzným a pod. sú stále hodnotené kladne, ale skôr ako vec spadajúca do estetickkej, citovej, sféry. Prípadne utilitaristicky, ako vec napomáhajúca všeobecnému blahu, nie ako dôsledok *osobného* života podľa presne definovaných morálnych noriem.

Lebo na osobnom poli sa hlása iba psychologicky zdôvodňovaný egoizmus à la Branden, teda fúzia postojov, ktoré sa klasicky rozlišovali ako *selfishness* (sebeckosť) a *self-esteem* (sebaúcta). Je iba zdánlivo paradoxné, že toto zvelebovanie osobného (ega) ide ruka v ruku so svetonázorovým negativizmom a kultúrnym sebaopieraním, (*self-denial*, *Selbstverleugnung*), ktoré dnes charakterizuje z veľkej časti západnú kultúru. Prehnaný negativizmus v pomere k spoločne zdedeným kultúrnym determinantom a hodnotám sa totiž musí kompenzovať niemenaj prehnaným dôrazom na psychologické, niekedy iba pudové, určovatele ega. Kolektívny negativizmus takto dopĺňa

Na anglosaských univerzitách študent pri písomnej skúške napr. z matematiky dostane inštrukcie aby vedel, za aký výkon dostane akú známku. Počíta sa v percentách, známka 50 znamená, že študent prešiel, známka 100 je ideál, ktorý málokto dosiahne, napr. slovenskej jedničke odpovedá 85 a viac. Ak napr. bolo daných 7 problémov, ja som napísal do inštrukcií, že známku 100 dosiahne študent, ktorý správne vyrieši 6 problémov, môj škótsky kolega radšej napísal, že skúšku spraví (dostane 50) študent, ktorý správne vyrieši aspoň 3 problémy. V praxi sme obaja samozrejme známkovali rovnako, merítkom bolo 50 za tri a 100 za šesť odpovedí a známky medzi tým tiež podľa rovnakých kritérií. Známkovali sme rovnako, iba sme dávali iný dôraz na to, čo treba študentom dopredu povedať.

Toto ma napadlo keď som raz čítal interview kardinála, vtedy ešte milánskeho arcibiskupa, *Carlo Maria Martiniho*, S.J. pre jeden časopis — bohužiaľ presný citát aj zdroj som stratil. On poukazoval na odlišný prístup k etickým normám medzi anglosasmi, predovšetkým Američanmi a Európanmi. Tí prví vraj chápu morálne normy ako *predpis*, ktorý treba absolútne zachovať „ako nebyť zatratený“ (preto sa snažia o zmiernenie nepohodlných noriem), zatiaľčo tí zo „starej“ Európy ich vidia skôr ako *ideál* „ako sa stať svätcom“. Samozrejme, ide tu o kultúrny či psychologický prístup, nie o potrebu či nepotrebu ten ktorý príkaz dodržiavať. Podobne ako pri tom známkovaní išlo iba o odlišný prístup Škóta, ktorý vyrástol v anglosaskom prostredí a mnou, pôvodom zo „starej Európy“, nie o to ako známkoval.

¹² Nezabudnem na svedectvo plukovníka Kozáka (tajomníka českého generála Eliáša) s ktorým som okolo r. 1960 bol "vo výrobe". Prešiel aj mučiarňami Gestapa za Protektorátu, aj bol v Prahe vypočúvaný a väznený za Stalina. Vravrel, že mu gestapáci dolámali rebrá atď, ale nedostali z neho nič. Stalinisti však, ktorí sa ho fyzicky temer nedotkli, z neho nedostali to, čo chceli iba preto, že to nevedel. Rozprával o pravidelných nástupoch na nočné popravy, niekedy vo funkcii postihnutých, niekedy iba ako pozorovateľa, ktoré boli najčastejšie (ale nie vždy) fingované (slepé náboje či povel palby na ktorý vojaci reagovali pripažením).

osobný, psychologický 'pozitivismus'. Komplementarita, ktorá je presným opakom situácie kde je zasa zveľbovaný kolektív a sebaopieranie, *Selbsverleugnung* sa požaduje od jednotlivca, ako sme to poznali v totalitných systémoch, nacistickom či komunistickom.¹³ Ako to už býva, ideál, aspoň teda teoretický, musí byť niekde uprostred, v rovnováhe medzi individuálnym a kolektívnym. Ani sebazveľbovanie ani sebaopieranie, ani na individuálnej ani na spoločensko-kultúrnej úrovni.

Jednou sférou kde epistemologický a hlavne morálny relativizmus necháva svoje neblahé následky, a ktorá nepriamo súvisí aj s týmto posuvom paradigiem (*paradigm shift*) v psychológii, je kríza v ponímaní — svetonázorovom, morálnom, disciplinárnom — kresťanstva, vrátane katolíckosti. Tradiční vonkajší nepriatelia, ateizmus a agnosticizmus, sa tu niekedy javia menej nebezpeční ako rôzne trójske kone, ktoré do kresťanstva prináša postmodernistickú paradigma.

Pravdou je ale aj to, že tí čo by mali obhospodarovať "psychologickú stránku" kresťanskej viery, teda pracovníci v pastorácii, predovšetkým kňazi, často patria k jednému z dvoch extrémov. Buď "zaspali dobu", ich prístup k pastorácii je pre veriaceho, hlavne mladého, irrelevantný, alebo idú do druhého extrému, svoju prácu vidia ako akúsi amatérsku psychoterapiu, a tu zasa nemajú veľké šance proti profesionálnym psychoterapoidom (a médiám), ktorí — aby som použil Franklovu terminológiu — "odmaskovávajú" u mladých ľudí zmysel pre transcendentno, pre vieru. Kedysi kňaz-spovedník bol aspoň tak úspešný ako dnes psychoterapoid, lebo nemal profesionálnych protihráčov, psychoterapoidov, títo existovali iba v izolácii, nemali priamy vplyv na radového veriaceho. Dnes je tomu temer presne naopak. Ak stratil dušpastier kontakt so súčasnosťou je to preto, že neprispôbil metódy k modernej psychologickéj "technológii" a kultúre pri zachovaní podstaty toho o čo v kresťanstve ide. Jedným sa podarilo *prispôsobenie*, iným *zachovanie*, málokomu však oboje, lebo kontinuita sa môže udržať iba na symbolickej, vyššej, intelektuálnej ale náročnej, úrovni. Toto platí predovšetkým o kognitívnej, doktrinárnej, stránke kresťanskej viery

¹³ Vysvetľuje nemecká nacistická minulosť fakt, že je v Nemecku dnes u intelektuálnej avantgardy tak vyvinutý zmysel pre opačný extrém: Sebaopieranie na poli kultúrnom, národnom, a drsný (*rugged*) individualizmus, o ktorom hovorí Novak, na poli osobnom? Možno v podobnom svetle vidieť i konverziu včerajších ideologických marxistov či dogmatických marx-leninistov na všetko naraz relativizujúcich postmodernistov? Platí tu tiež niečo ako fyzické zákony, ktoré riadia pohyb kyvadla?

(pozri aj článok o "abstraktnom konzervatizme v minulom čísle SloKreSam), ale v istom zmysle aj o jeho morálnom učení a normách. Stručne povedané, ani *doslovná* interpretácia (tradície) ani *odlišná* interpretácia, ale interpretácia *na vyššej úrovni*. Neprispôsobiví rigidní konzervatívci nemajú šancu proti psychologicky moderným metódam. Prispôsobiví modernizátori — ktorí nevyužívajú či ignorujú transcendentnú perpektívu kresťanstva taktiež nemajú veľkú šancu práve preto, že sa zriekajú toho extra, ktoré pastoračnú prácu stavia nie do protikladnej ale do nadradenej pozície voči nenáboženským (či dokonca protináboženským) psychologickým praktikantom, či už v psychoterapoidskej praxi alebo v médiach.

Kanadský katolícky teológ (s matematickými kvalifikáciami) *Bernard Lonergan* svoju knihu "Metódy v teológii" (*Methods in Theology*, Seabury Press 1970) už pred vyše tridsať rokmi začal odstavcom, v ktorom vysvetľuje rozdiel medzi klasicistickým, *normatívnym* pojmom kultúry a súčasným *empirickým* chápaním kultúry ako súhrnu hodnôt a interpretácií, a pokračuje

Keď prevláda klasicistický pojem kultúry, teológia je považovaná za permanentnú realizáciu (*achievement*) a vtedy hovoríme o jej naplní. Keď kultúra je chápaná empiricky, vtedy vidíme teológiu ako prebiehajúci proces a píšeme o jej metódach.

Veľa sa hovorí, resp. hovorilo, o praktickej užitočnosti (ak odhliadneme od oficiálnej katolíckej línie) **osobnej spovede**. Nie som psychológ, ale v tomto kontexte ma vždy napadne skúsenosť s jedným mojím doktorandom (*PhD student*). Bol už na konci svojej práce a pracoval už celkom samostatne keď raz prišiel za mnou, že mu je niečo nejasné, aby som mu pomohol. Povedal som, že sa vynasnažím ho sledovať. Vysvetľoval svoj problém asi dvadsať minút a nakoniec povedal "Ďakujem už mi to je jasné." Prítom som ja ani ústa neotvoril.

Uvedomil som si, že tým že bol prinútený vec opísať do detailov neinformovanému, sa mu problém sám vyjasnil a odchádzal spokojný. Sám sebe by to nebol vedel spraviť, sebe predsa nemal čo vysvetľovať. Ani namiesto mňa si nemohol vybrať trebárz svoju starú mamu aby ho počúvala, lebo by nebol veril, že jeho výkladu babka rozumie, zatiaľčo o mne bol presvedčený, že ho viem sledovať. Hoci som vlastne bol iba akýmsi *katalyzátorom* jeho ujasnenia si celej veci.

Neplatí to aj o spovedi? Totiž že ani ja sám sebe nemôžem ani len psychologicky vystačiť, aby som mal pocit odpustenia, zmierenia sa s Bohom; ani iná, ľubovoľná osoba (psychoterapoid?) mi nemôže poslúžiť po tejto stránke. Iba kňaz-spovedník môže aj po psychologickéj stránke hrať tú úlohu *katalyzátora* môjho zmierenia sa s Bohom.

Toto sa, myslím, malo stať zásadou nielen teoretickou, teologického rázu, ale aj dušpastierskou, totiž explicitné rozlišovanie, medzi nemennou (symbolic-

kou) *náplňou* a prispôsobivou (pastoračnou) *metódou*. Pravda, tu už hovorím celkom diletantsky.

Aj toto je slovenská tragédia

„Hrdinovia nie sú tí, ktorí ušli. Hrdinovia sú tí, čo znášali tvrdú realitu ... len oni sú národ, len oni niesli a nesú pochodeň života... Sú aj takí, čo ušli, hľadali niečo lepšie, a poniektorí to aj našli. Kto z nich je ešte Slováč, kto z nich môže hrdo povedať, že aj jeho deti a vnuci hovoria ešte po slovensky? Netvrdím, že naša emigrácia je len suchá ratolesť, ale je skutočnosťou, že nespĺnila slovenské sny, že zostala malá, hašterivá a zabudnutá. Naivné predstavy na novembrovom Slovensku roku 1989 o záplave dolárov vo forme investícií, o veľkej pomoci a podpore praskli ako bublina. ... S prekvapením zistili, že ich nikto veľmi nevíta, že nedostanú žiadne funkcie, že ich názory vyvolávajú súcitné úsmevy a že ich vlastne nikto nechce. Opäť zostali za dverami, lebo nespĺňali to, čo Slovensko od nich očakávalo.

J. Straka v recenzii nedávnej knihy I. Kružliaka, Slovenské pohľady č. 1/2004, str. 133

Odhliadnuc od grobiánskeho štýlu, na ktorý sme si už akosi zvykli, je v tejto plejáde aj zrnko pravdy, aj keď nedopovedanej. Emigranti naozaj nespĺnili to, čo Slovensko od nich očakávalo aj keď nie je povedané čo to je, čo očakávali. Dnes, po štrnásťročných skúsenostiach, sa môžeme sami pokúsiť toto zodpovedať. Zdá sa naozaj, že sa od nás očakávalo to, aby sme zapreli sami seba, svoje skúsenosti so životom v slobodnom svete, kde tiež nepadajú (ani nám nepadali) pečené holuby do úst. Skúsenosti s tým, cez čo teraz krvopotne musí prechádzať celý národ: bolestivý nielen politický a ekonomický ale aj *myšlienkový prerod*. Prerod ktorý každý jeden emigrant musel už dávno na vlastnej koži absolvovať, úspešne či neúspešne.¹⁴

Toto je jedna strana mince predstavujúca tragédiu Slovenska, vlastne tragédiu generácií, ktorých príslušníci boli roku 1989 a 1993 už pristarí na to, aby mohli byť priamo účastní na tomto prerode, tobôž z neho ťažiť.

Druhou stranou tejto mince je tragédia slovenskej emigrácie. Áno, boli aj takí, čo roku 1989 nasľubovali absurdné obnosy pomoci¹⁵, aj takí čo mali nepoctivé úmysly. Avšak takisto je nepoctivosťou — iba tak vysvetliteľnou, že ide o *závisť*, aj keď azda iba v podvedomí — na základe týchto výnimiek robiť zovšeobecnenia. Paušálnejšie možno emigrantom, ktorí roku 1989 chceli Slovensku pomáhať, vytýkať politickú i psychologickú *naivnosť*. Politickou naivnosťou sa niektorí emigranti — ale iba niektorí — vyznačovali už počas celej svojej emigrácie (vraveli sme im *hej-slováci*). Až na malé výnimky, išlo o dobromyseľných, nie

veľmi premýšľajúcich ľudí, so silným slovenským srdcom, ale menej silným politickým rozumom. Čo možno ľuďom na Slovensku po roku 1989 vytknúť je práve to, že nevedeli tieto dve veci odlíšiť, že nielen odmietali politicky nereálne ponuky týchto emigrantov, ale sa aj *smiali z ich slovenského srdca*, z ktorého táto nezištná, aj keď naivná, ponuka vychádzala.

Na druhej strane sa nazdávam, že *socio-psychologickej* naivnosti vo svojom nadšení podľahli i ináč realistickí emigranti. Neuvedomili se, že železná opona izolovala obojstranne: na Slovensku nemali poňatie o tom, ako sa žije a myslí v slobodnom svete (mnohí ešte stále nie), po tejto strane opony sme zasa my stratili reálnu predstavu o tom, ako sa na Slovensku nielen žilo ale aj premýšľalo. A to tým viac, čím dlhšie sme tu žili, z politických emigrantov teda najviac tí povojnoví. Pravda, tu symetria končí, lebo budúcnosť Slovenska nie je v tom, aby sa emigrant naučil myslieť tak, ako si na to zvykli na Slovensku počas desaťročí československého komunizmu, ale v tom, aby Slováci, teda nové generácie, sa naučili myslieť tak, ako sa patrí na slobodných občanov s otvorenou myslou, ktorá nie je riadená ani z Prahy ani z Moskvy, ale ani z iných centier, ktoré dnes hrozia obmedzovať slobodné myslenie, a to nielen na Slovensku.

Dovolím si ísť ešte ďalej keď poviem, že s touto psychologickou naivnosťou pristupovali k Slovensku po roku 1989 aj emigrantskí cirkevní predstavitelia. Veru, „naši emigrantskí kňazi by boli urobili oveľa lepšie keby boli ostali na svojich miestach, ďalej budovali to, čo po toľké roky stavali a odtiaľ pomáhali Slovensku, ako keď všetko opustili a prišli ponúkať svoju pomoc, vrátane finančnej, operujúc vo svete s ktorým nemali po desaťročia kontakt“, ako mi oči otvoril jeden salezián zo Slovenska.

Myslím v tomto je aj odpoveď na prvý riadok citovaného Strakovho hanopisu. Neide o to, kto je hrdina a kto nie¹⁶, ale o to, že keď sa niekto topí v močadlisku či tečúcom piesku (*quicksand, Treibsand*) najskôr mu môže pomôcť ten čo stojí pevnou nohou na tvrdej zemi a nie ten čo za ním skočí a bude s ním spolu jojkať. Pravda, pomôcť môže len vtedy ak je dobrá vôľa, a to *na oboch stranách*.

¹⁴ Finančná pomoc sa očakávala iba na druhom mieste, lebo viac sa zdalo, že prevládala *závisť* (pre finálne lepšie polozenie, pre znalosť cudzích jazykov, atď). A ten kto závidí neočakáva pomoc za ktorú by mal byť vďačný. Rečou, ktorá sa skôr hodí do devätnásteho storočia, pán Straka emigrantom vyčíta, že ich deti a vnuci, už nehovoria dobre po slovensky namiesto toho aby v nich videl potenciálne *slovenské lobby* ľudí, ktorí sú celkom doma v krajine kde vyrástli a vyštudovali a sú pritom súčasne si vedomí svojich slovenských etnických koreňov. Takéto silné lobby expatriátov, ktorí sú pre domovinu nepostrádateľní, aspoň kultúrne, ak nie i politicky, majú napríklad Ukrajinci, ale aj Maďari a Česi, aby som spomenul iba slovenských susedov.

¹⁵ Napríklad jeden kanadský výtečník rečnil na námestí o bilionových hodnotách čím vyšiel právom na posmech, lebo zrejme nevedel, že po slovensky bilión znamená hodnotu tisíc ráz väčšiu ako americký *billion*.

¹⁶ Nepoznám emigranta, ktorý by sa cítil hrdinom; iba v socialistickej Československu jestvoval kult hrdinov: človeka mojej generácie hneď napadne „geroj, geroj, Čapajev“.

Ešte o vedomí a seba-vedomení

V minulom čísle sme vychádzali z Penrosovej klasifikácie možných prístupov k problému seba-vedomenia, ktoré on a mnohí iní nazývajú *consciousness*, čomu v slovenskom preklade by odpovedalo skôr slovo vedomie¹⁷. My sme používali termín *seba-vedomenie* (ktorý by viac odpovedal anglickému *self-awareness*) aby sme ho odlišili od vedomia, ktoré v nejakej forme existuje už u (vyšších) živočíšnych druhov.

Než budeme pokračovať ešte niečo na vysvetlenie terminológie. Povedali sme už, že Penrose hovorí o *aktívnej zložke* seba-vedomenia (slobodná vôľa) a o *pasívnej zložke*, ktorú nazýva *awareness*, ale aj *intelligence*. Presnejšie povedané, hovorí ešte o schopnosti pochopiť (*understand*) pričom argumentuje, že počítač nerozumie, nechápe program, ktorý na ňom beží. A žiadalo by sa hádam dodať, že ani zvierá nerozumie tomu, čo robí. Na rozdiel od človeka, ktorý je v princípe schopný porozumieť nielen tomu, čo vedome robí, ale aj myšlienkovým modelom, ktoré sú mu predkladané. Zdá sa mi, že najvhodnejší preklad toho, čo Penrose nazýva *awareness* bude vedomie, presnejšie *ľudské vedomie*. Lebo Penrose hneď na to argumentuje, že bez takéhoto vedomia (*awareness*) nemôže existovať schopnosť pochopiť (*understand*) a bez tejto schopnosti chápať nemôžno hovoriť o inteligencii. S tým možno súhlasiť, aj keď už bližšie tieto termíny nebudeme definovať (ani Penrose to nerobí). Možno preto prijať, že táto pasívna zložka — ktorá nesie v sebe aj schopnosť chápať aj inteligenciu — odpovedá v slovenčine slovu rozum. A tak aktívna spolu s pasívnou zložkou seba-vedomenia naozaj odpovedá tomu, čo sa v katechizme nazývalo rozum a slobodná vôľa.

Prechod od neživej hmoty k živej, teda vznik života, je už dnes považovaný za temer vedecky vysvetlený bez potreby požadovať *externý* (boží) zásah. Podobne vysvetľuje Darwinova teória vývoj od primitívnych organizmov ku komplikovaným aj keď sa tu nebudeme snažiť určiť stupeň tohoto vývoja, na ktorom sa objavuje (živočíšne) vedomie. Oveľa menej jasný je nielen vznik, ale aj podstata seba-vedomenia, teda akejsi nadstavby vedomia, ktorá sa vyskytuje iba u človeka, ktorá človeka akosi definuje. Práve o toto ide Penrosovi, ktorého východzí prístup (aj keď nie nutne jeho preferencie a závery) sme i tu prebrali.

Technicky ide o to, ktorý z Penrosovyh východzíh prístupov k tejto problematike je sľubnejší. Nechajúc stranou dva extrémne prípady, ide mu teda o tieto alternatívy

- (B) Seba-vedomenie je výsledkom fyzikálnych aktivít v mozgu, ktoré môžu byť *počítačom simulované* bezo zbytku (takže taký počítač sa navonok bude chovať presne ako človek) nemôže to však vyvolať u počítača samo seba-vedomenie.
- (C) Seba-vedomenie je výsledkom nejakých nám ešte neznámych fyzikálnych aktivít v mozgu, ktoré však žiadnym *počítačom nemôžu byť simulované* bezo zbytku. Počítač ani navonok sa nemôže chovať ako človek.

Tu sa žiada podotknúť, že v alternatíve (C) ide vlastne o dve možnosti, totiž, že seba-vedomenie je výsledkom nejakých, nám ešte neznámych, fyzikálnych aktivít v mozgu,

- (C₁) ktoré žiadnym počítačom nemôžu byť simulované bezo zbytku, *môžu však byť simulované* pomocou týchto zatiaľ ešte neznámych fyzikálnych (biologických) aktivít. Táto simulovaná ľudská konštrukcia sa *iba navonok* môže chovať ako človek.
- (C₂) ktoré *môžu byť nielen simulované* pomocou týchto zatiaľ ešte neznámych fyzikálnych (biologických) aktivít, ale táto simulovaná, ľudská konštrukcia bude mať *seba-vedomenie*, bude vo všetkých svojich aspektoch ekvivalentná človeku.

Tu, pravda, iba prvá, (C₁), je presnou alternatívou (B). K prípadu (C₂), ktorý nás bude najviac zaujímať, sa

Známu budhistickú múdrosť

Predtým ako začneš študovať Zen hory sú hory a rieky sú rieky; pokiaľ študuješ Zen hory už nie sú hory a rieky už nie sú rieky; ale akonáhle sa ti dostane osvietenia hory sú zasa hory a rieky sú zasa rieky.

možno tiež parafrázovať takto

Predtým ako začneš študovať teológiu, filozofiu, prírodné vedy — a ja by som pridal aj matematiku — tvoj náboženský systém je ti prijateľný, zrozumiteľný a predstavuje pre teba realitu; pokiaľ študuješ tieto veci tvoj starý náboženský systém ti už nie je ani prijateľný ani zrozumiteľný a určite nepredstavuje pre teba skutočnú realitu; ale akonáhle sa ti dostane osvietenia (možno až ku koncu života) tvoj starý náboženský systém sa ti naraz zasa stane prijateľným, zrozumiteľným a predstavuje pre teba jedinú realitu.

¹⁷ A v českom “vědomí”, pozri napr. Jiří Svršek, Klasický pravděpodobnostní model vědomí, Ide tu o výklad práce *A Classical Probabilistic Computer Model of Consciousness* (physics/0201051 e-Print archive, Los Alamos Nuclear Laboratory, US Nat. Sci. Foundation), http://pes.internet.cz/veda/clanky/22425_24_0_0.html, autor Stephen Blaha, ktorý zastáva názor (B) v Penrosovej klasifikácii.

vrátime za chvíľu. Najprv niečo stručne o tom, ako si Penrose predstavuje (C_1) — a implicitne možno i (C_2).

Predovšetkým musím zdôrazniť, že ja nie som schopný posúdiť prednosti (B) či (C_1). Ide o veci “technického” rázu, kde viera nemusí hrať žiadnu rolu. Zdá sa však, že Roger Penrose, ktorý explicitne zastáva prístup (C), uvádza v skutočnosti argumenty iba pre (C_1). Jeho hlavným kandidátom pre “nám ešte neznáme fyzikálne aktivity” ktoré by mohli vysvetliť seba-vedenie je tzv objektívna redukcia (*objective reduction*, **OR**). Spolu s psychologom *Stuart Hameroffom* tvrdia, že ide o akési kvantové procesy v mozgu, že seba-vedenie (vedomie?) sa v organizovaných biologických systémoch prejavuje ako u (neklasic-kých) kvantových počítačov, ako akýsi “samovolný kolaps koherentnej superpozície kvantových stavov”¹⁸. Penrose a Hameroff opierajú epistemologickú interpretáciu svojho modelu seba-vedenia na zmodernizovanú verziu filozofie *Alfreda Whiteheada*. Tento ešte roku 1929 zastával názor, že aj u najelementárnejšej častice možno hovoriť o akejsi *protomentalite* (zmodernizovanosť tu spočíva v zabudovaní najnovších špekulácií o kvantovej gravitácii).

Nebudem tu predstierať, že by som týmto veciam, alebo čo len terminológii, rozumel. Z nášho hľadiska na tom ale nezáleží, išlo mi iba o to ilustrovať, že sú to naozaj iba fyzikálne teórie, ktoré môžu (aj keď nemusia) viesť k *vedeckému vysvetleniu* seba-vedenia, nemôžu však viesť k *pochopeniu*, tobôž rekonštrukcii, seba-vedenia, toho čo človeka robí človekom. Tieto ambície sú už obsiahnuté v našej alternatíve (C_2), ktorej sa teraz budeme venovať.

Na prvý pohľad musí človeku pripadať ambícia (C_2) — ľudská snaha pochopiť a samostatne¹⁹ vytvoriť kópiu seba samého — ako keď baron Münchhausen sa sám za vlasy vytiahol z jamy do ktorej spadol. Ide však o principiálnejšie veci známe pod menom *self-referential paradoxes*, čo preložím ako (nepoznám oficiálny slovenský termín) *samo-vzťahné paradoxy*. Naši marx-leninskí učitelia sa radi pýtali “Môže všemohúci a vševedúci Boh stvoriť skalú, ktorú by nevedel sám zdvihnúť?” Toto je samozrejme podobného druhu ako výrok “tento Kréťan vraví, že všetci Kréťania sú luhári” alebo modernejšia verzia, “Táto veta nevraví pravdu”. O všetkých týchto výrokoch je známe, že nemôžu byť ani pravdivé ani nepravdivé, to je práve ten samovzťahný paradox. Matematici poznajú Russellov paradox týkajúci sa množiny všetkých mno-

Niektó kto chce vynášať súdy filozofického charakteru a pritom je mu cudzia a nezrozumiteľná matematika akú sa učí študent v prvom ročníku prírodovedeckého štúdia mi pripadá ako niekto kto chce byť chirurgom bez toho aby poznal ľudskú anatómiu akú sa učí študent prvého ročníka medicíny. Znalosť anatómie je nutná, ale samozrejme nie postačujúca podmienka pre to, aby niekto mohol byť chirurgom. Podobne pojmová kompetencia (nie nutne aj manipulatívna ako ju má napr. inžinier) základnej „vyššej“ matematiky je nutná ale samozrejme nie postačujúca podmienka pre to, aby niekto mohol hovoriť kvalifikovane o ontologických problémoch, obzvlášť ak ide o vzťah k prírodným vedám. Toto je, viem, veľmi kontroverzné, obzvlášť u staršej generácie, keďže táto základná *vstupná funkcia* do filozofie je častejšie pripisovaná klasickým, grécko-rímskym štúdiám.

žín²⁰. Tieto veci nesvedčia o neexistencii Kréťanov, či neexistencii (teda matematickej inkoherecii) teórie množín a iste ani nesvedčia o neexistencii Boha. Iba sa treba takým otázkam, výrokom či pojmom vyhýbať. Nuž mne na prvý pohľad pripadá aj snaha človeka pochopiť seba samého²¹ ako samo-vzťahný problém, paradox. Toto, pravda, nie je striktným dôkazom, že ambícia (C_2) je neuskutočniteľná, ale aj tak.

Tí čo dnes hľadajú a dúfajú nájst' vedecké vysvetlenie seba-vedenia a myslia si, že tým odstránili potrebu transcendentného vysvetlenia, či dokonca “dokázali” neexistenciu (osobného) Boha nie sú nepodobní tým, čo pred storočím (a často i dnes) si mysleli to isté, keď našli vysvetlenie rozmanitosti živočíšnych druhov či dokonca vzniku života. Ako predtým aj teraz, veda vysvetľuje iba “technológiu” stvorenia, vysvetľuje iba akým dômyselným stvoriteľským procesom vznikol a vzniká náš svet, vrátane nás. Vedci odstránili iba potrebu *vedecky naivnej viery*, ktorá predpokladala priamy vonkajší zásah Stvoriteľa do tohoto procesu. Niečo ako keď mechanik-opravár musí zasiahnuť do zle fungujúceho stroja, alebo lepšie, ako keď programátor musí zasiahnuť do bežiacieho programu, lebo vidí že nevedie tam kam pôvodne mal, že sa zadrhol alebo beží naprázdno. V oboch prípadoch ide o nedokonalosť stroja či programu a naivné vo viere našich predchodcov bolo práve to, že si mysleli, že Boh stvoril, resp. tvorí, svet a nás v ňom tak nedokonalou, že musí z času na čas do procesu zvonka zasiahnuť aby ho dostal na určenú dráhu. V stvoriteľskom procese neexistuje taká nedokonalosť, ktorá by vyžadovala vonkajší “opravársky” zásah. Z toho ale neplynie, že neexistuje Autor “dizajnu” tohoto procesu!

¹⁸ pozri *Jiří Svršek*, op. cit. Mimochodom, existuje český preklad tretej z Penrosových kníh na túto tému vymenovaných v minulom Samizdate: *Roger Penrose*, Makrosvět, mikrosvět a lidská mysl, Mladá fronta, edice Kolumbus, Praha 1999, preklad *Jiří Langer*.

¹⁹ teda bez pomoci už “prírodou” dopredu daného biologického aparátu, ako by to bolo aj pri klonovaní

²⁰ Tí čo vedia čo je množina a jej prvky sa sami môžu presvedčiť, že “množina všetkých množín, ktoré nie sú prvkom seba samej” je pojem, sám sebe si protirečiaci.

²¹ (nemyslím to samozrejme v psychologickom slova zmysle, ale vo zmysle racionálneho chápania, ktoré v princípe vedie k možnosti rekonštrukcie)

Pod termínom “opravársky” tu mám na mysli *zásadný zásah* do stvoriteľského procesu, ktorý by podstatne porušil či dokonca zmenil jeho zákonitosť (fyzikálne, biologické či iné zákony) resp. by k nej musel pridávať niečo kvalitatívne nového (vznik hviezd a planet, vznik života, seba-uvedomelého človeka) v okamihu keď sa vývojový proces, zadrhne a neide kvalitatívne ďalej (beží naprázdno) bez vonkajšieho zásahu pôvodného Autora. Nemám tu teda na mysli menšie *lokalizované zásahy*, veriacim videné ako odpoveď na modlitby či dokonca zázrak. Takéto “mini-zásahy” Prozreteľnosti sú do stvoriteľského procesu takpovediac zabudované a neporušujú *a priori* dané zákony a zákonitosti. Tieto veci, pravda, potrebujú bližšie vysvetlenie.

To však je už celkom iná téma, totiž ako sa z filozoficko-prírodovedného pohľadu stavať k možnosti zázrakov a odpovedí na naše modlitby. Vrátime sa k nej dôkladnejšie inokedy, keď sa budeme snažiť reprodukovať vysvetlenie, ktoré podáva tu už často citovaný kvantový fyzik a teológ *John Polkinghorne* (pozri SloKreSam 2, str. 9). Áno, aj tu hraje kvantová fyzika svoju rolu. Zatiaľ len toľko, že ak sa nám aj niekedy môže zdať, že Boh vyslyšaním našich prosieb porušil nejakú zákonitosť, pravda je najskôr v tom, že ide o zákonitosť, ktorú (zatiaľ) poznáme iba v obmedzenej forme. Napríklad zákony klasickej fyziky sú nám jasné a použiteľné iba pokiaľ nezasahujú do mikrosвета elementárnych častíc. Tam už platia zákonitosti kvantovej teórie častíc a poľa, zákonitosti praxou overené. Vedú k celej rade elektronických aplikácií bez ktorých by sme si dnešný život nevedeli predstaviť. Sú to však zákonitosti nám jasné iba v ich *matematickej forme* zatiaľčo veľa otázok epistemologického charakteru ostáva stále otvorených. A v tejto otvorenosti tiež väzí podľa Polkinghorna správny prístup k problematike nielen seba-uvedomenia, ako sa nazdáva Penrose, ale aj božského mini-zásahu do vývoja udalostí napríklad ako Jeho odpoveď na naše modlitby.

Ostatne, niekedy ani nepotrebujeme kvantovú fyziku, aby sme si znázornili ako Boh môže zasiahnuť do diania v našom živote bez toho aby musel porušiť ním dopredu dané prírodné zákonitosti. Uvediem príklad.

Stalo sa to vraj na “divokom západe” niekedy v devätnástom storočí. Vlak uháňal nočnou prériou a zbožný rušňovodič sa modlil. Zrazu zbadá ako mu pred lokomotívou anjel boží máva krídlami aby zastavil. Keď to neprestávalo, tak naozaj zastavil vlak a čoskoro zistil, že ostali stáť na pokraji priepasti v ktorej bol zrútený most. On a cestujúci sa modlili a ďakovali Bohu za záchranu života, iba jeden ateista tomu nechcel veriť a skúmal, ako sa to mohlo stať. A naozaj zistil, že do plynového lampáša, ktorým si

lokomotíva svietila na cestu, sa dostal nočný motýľ. Bolo to jeho mávanie krídlami, ktoré si rušňovodič vysvetľoval ako anjelský signál. Ateista sa smial. Veriaci cestujúci však naďalej ostali Bohu vďační, že im zachránil život. Boh nepotreboval k tomu posielat' svojho anjela. Stačil motýľ, presnejšie interakcia motýľa a zbožného rušňovodiča.

O Európe, Turecku a islame

Britský minister zahraničia *Jack Straw* podporil členstvo Turecka v Európskej únii argumentom, že “Európa môže iba tak dokázať, že nie je kresťanským klubom a tým pomôcť vyriešiť problém široko diskutovaného stretu civilizácií”. Jeho nemecký kolega *Joschka Fischer* zasa očakáva, že prijatím Turecka “nesmierne vzrastie (európska) bezpečnosť” lebo posluží ako príklad, že “islamská viera a hodnoty európskeho osvietenstva” nestoja proti sebe. (JF 14/04)

Oba výroky ignorujú nielen kresťanské korene Európy, ale naivne predpokladajú, že odkresťančená Európa — za hovorcov ktorej sa zrejme obaja považujú — ľahšie vyjde s islamom ako vyšla v minulosti s kresťanstvom. Dnešné európske kresťanstvo, hociako zdecimované, je kompatibilnejšie s väčšinou osvietenských hodnôt, ktoré nakoniec z neho vyšli, ako je s nimi ešte aj dnešný islam. Je naozaj iluzorné si myslieť, že tie niektoré osvietenské “hodnoty”, ktoré sú explicitne nielen protikresťanské ale aj protináboženské nebudú “stáť proti islamu”, hociako osvietenému. Je ľahko možné, že sa stane niečo iné, že európski protikresťania budú šokovaní až spoznajú, že kresťanstvo môže ľahšie koexistovať s islamom, ktorý je jeho *deviáciou*, ako s ateizmom, ktorý je jeho *poprením*. A to bez ohľadu na to, či sa Turecko stane členom EU alebo nie.

Chciet' odovzdať novým generáciám osvietenské ideály odtrhnuté od ich kresťanských koreňov, ktoré ich umožnili a umožňujú, sa mi zdá práve tak krátkozraké — a dlhodobo odsúdené na neúspech — ako chciet' aby vedeli informovane používať a ďalej rozvíjať prírodovedné a technické vymoženosti tejto generácie bez znalosti matematiky, ktorá ich umožnila a umožňuje.

Slovenský kresťanský samizdat

Štvrťročník informujúci a uvažujúci o kresťanskom svetonázore a kresťanskej kultúre

Vychádza štvrťročne v elektronickej forme ako PDF file (pre Acrobat Reader 4.0 –6.0).

Vydáva: *George Virsik*,
Neusser Straße 453, D 50733, Köln.
gversik@t-online.de
<http://gversik.bei.t-online.de>

Za výber príspevkov a za obsah nepodpísaných príspevkov zodpovedá vydavateľ; za obsah podpísaných príspevkov autor.

Štvrťročník môže každý ľubovoľne, rozširovať, v elektronickej alebo vylačenej forme.

To isté platí pre prípadné prevzatie článkov a príspevkov v komerčne či ináč vydávaných publikáciách s jedinou podmienkou, že bude plne udaný autor i zdroj (Slovenský kresťanský samizdat).